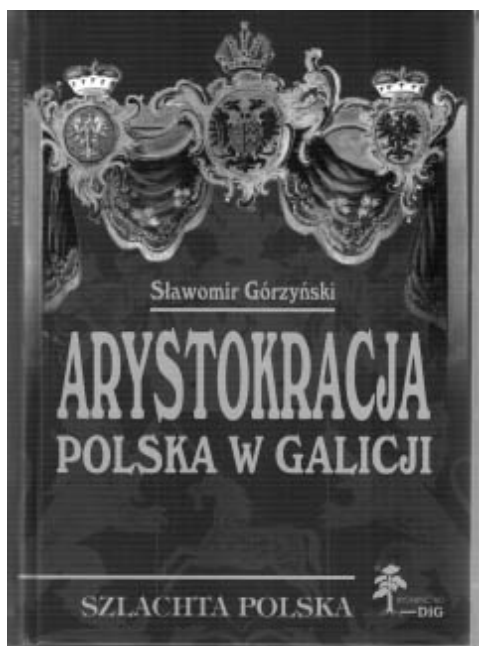

Górzyński Sł. Arystokracja polska w Galicji. Studium heraldyczno-genealogiczne. – Warszawa: wydawnictwo DiG, 2009. – 434 s. ISBN-978-83-7181-597-3.

Цього року у рамках XVI Книжкового форуму у Львові було презентовано працю дослідника шляхти Речі Посполитої Славоміра Гужинського “Польська аристократія в Галичині”, котра вийшла у видавництві DiG у рамках серії “Польська шляхта”. Презентація відбулась за участю автора, котрий коротко виклав головні положення своєї роботи, однак подальшої серйозної дискусії (на яку вона безперечно заслуговує) не відбулось з огляду на незнайомість з текстом дослідження більшості учасників. Як впливає із доповіді Сл. Гужинського, так і тексту самої книги, її написання було результатом довготривалої та кропіткої роботи із відповідними генеалогічно-геральдичними матеріалами, серед яких відзначимо залучення матеріалів віденських архівів (а власне збірки Adelsakten в Adelsdepartament Allgemeine Verwaltungsarchiv у Відні, у якому вміщено справи щодо підтвердження та надання титулів), матеріалів архівів Польщі, України, Росії, приватних збірок. Необхідність таких студій є безперечною з огляду як на брак подібних комплексних досліджень, так і можливості підтвердження, уточнення чи спростування фактів подібних надань, котрі зустрічаються на сторінках класичних гербівників, сучасної генеалогічно-

геральдичної літератури, окремих біограм чи монографічних роботах.

Сл. Гужинським було створено відповідну генеалогічно-геральдичну базу даних, на основі якої і зроблено докладні узагальнення та висновки. Сама книга складається із вступу та зроблених у відповідності до встановленої схеми окремих статей щодо кожного надання чи підтвердження (“*Poczet arystokracji w Galicji*”). У цих статтях подано інформацію про дату надання, опис затвердженого герба, час та порядок здійснення шляхетської легітимації, опис процесу старання про підтвердження чи надання титулу, вказується на визначені канцелярією підстави підтвердження чи надання титулу, розмір заплаченої такси, генеалогія обдарованого, пізніші розширення і надання титулу (якщо були), пізніші легітимації титулу в інших державах (якщо були), додаткова інформація. Подібна схема аналізу виявилась доволі ефективною, оскільки дозволила шляхом порівняння дати підтвердження та надання титулу та дати, коли про це почали просити представники тієї чи іншої родини, вказати нам на зусилля, котрі були при цьому ними задіяні та загальну тривалість таких справ (S. 10). Обрахунок відповідно заплачених квот дозволив автору виявити окремі підтвердження та надання, як у випадку із Чарторийськими та Сангушками (S. 47–48). Детальний аналіз родинних пов’язань краще пояснив появу окремих частин складених гербів, виявив випадки недостовірних відомостей та фальшувань у представлених генеалогіях.

У самому вступі також можна виділити дві частини, у першій з яких розглянуто джерельну базу та правові підстави отримання титулів аристократією Галичини, а друга містить аналіз окремих груп надань (для князів, графів, баронів). Завершують роботу список бібліографічних скорочень та особовий індекс (“*Indeks nazwisk i predykatów nadanych w Galicji*”).

Як відомо, у самій Речі Посполитій не було суворо усталеної практики титулування, і хоча офіційно довгий час (згідно із рішенням сеймів 1638, 1641 та 1673 рр.) діяла заборона на вживання на практиці і у побуті будь-яких аристократичних титулів, окрім тих, що були підтвержені Люблінською унією (тобто князівських титулів нащадків давньоруських та литовських князів), це на заважало представникам магнатерії домагатись для себе надання чужоземними володарями тих чи інших титулів та широко їх використовувати не лише у приватній кореспонденції, але й на сторінках документів офіційних установ, конституціях сеймів тощо. Очевидно, що приєднання краю до Австрії відкривало нові можливості перед місцевою аристократією. На відміну від Речі Посполитої, де весь час наголошувалось на рівності усієї шляхти, у Австрії місцеве дворянство ділилось на стан панів або ж магнатів (*herrenstand*, князі, графи і барони) та стан лицарський (*ritterstand*). Патентом імператриці Марії Терезії від 13 липня 1775 р. для новоприєднаних територій дозволялось вживання княжих та

графських титулів після їх підтвердження належними документами та складення відповідного прохання на ім'я імператора, було обіцяно і надання титулів шляхті: графів – тим, котра обіймала міністерські коронні уряди або ж посади воєводи, каштеляна чи гродського старости; баронів – тим, хто обіймав земські уряди. Потрібно було лише довести своє шляхетство (легітимізуватися) та заплатити відповідну суму грошей.

Автором було виявлено 155 відповідних підтверджень та надань титулів, що однак, як зазначає Сл. Гужинський, не свідчить про отримання відповідних титулів 155 особами чи видання відповідної кількості дипломів. Так, брати Любенєцькі (*von Lubieniec Lubieniecki*) отримали два окремих привілеї. Нарізно йдуть і надання княжого та графського титулу представникам окремих гілок Оссолінських. А тому згадане вище число – це число родин, котрі отримали відповідні титули, та пов'язані між собою генеалогічно, або ж генеалогії яких є можливі до пов'язань та з'ясувань (S. 36). Усього ж група відповідних родин, котрі отримали підтвердження чи надання титулів впродовж 1775–1918 рр. становить 140 родин (S. 37).

Проведений Сл. Гужинським аналіз документів, представлених пошукувачами аристократичних титулів при доведенні своїх прав, дозволив вказати йому на два роди актів, що у них зустрічались. 1) засвідчені в судах виписки з гербівників К. Несецького та Ш. Окольського; 2) сумаріуши документів з гродських і земських книг, що містили інформацію про земельну власність, вказували на філіацію від зазначеного пробанта, могли містити виписи з метрик народжень, що повинні були засвідчити ті чи інші родинні зв'язки (S. 29–30). Наскільки достовірними були ті докази, що представлялись пошукувачами? Як свідчить автор, у багатьох випадках ми зустрічаємося із багатьма неточностями, а то й свідомими фальшуваннями. (Додамо, що подібною була ситуація із легітимацією дрібної шляхти, а тому останнім часом гостро піднімається питання достовірності таких доказів і насамперед їх генеалогічної складової). Тут ми можемо зустріти і анекдотичні випадки (наприклад, Ігнацій Мянчинський (*Miączyński*) посилався на обдарування свого предка Антонія Мянчинського імператором Леопольдом у часі Віденської виправи 1683 р. графським титулом, диплом на який, однак, був тоді ж загублений, оскільки віз, на якому перевозився він та здобути у часі кампанії значні трофеї, проламав міст і впав у воду (S. 66, 247)), і фальшування у виводах предків (намагання пов'язатись із будь-якими особами, що згадувались у документах як воєводи чи комеси (S. 67)). Не рідко на підтвердження свого достоїнства претенденти представляли імператорські та королівські листи, у котрих їхні предки або ж вони самі титулувались графами (як у випадку із згадкою у листі імператора Леопольда I до польського короля Августа III “графа” Єжи Дідушицького (S. 136) чи більш раннім таким же “титулуванням” когось із роду Денбіца-Денбіцьких (*Dębica-Dębicki*) у листах Сигізмунда III. (S. 128–129)) або ж вказували на графське походження своїх пробантів згідно із гербовниками К. Несецького чи Ш. Окольського (останнє, щоправда, не суперечило нормам чинного патенту 1775 р.). Як не дивно, ці подання серйозно сприймалися у віденській канцелярії, а тому і підтверджувались неіснуючі та вигадані титули, що призводило до появи цілого грона, як пише Сл. Гужинський, “*grafów kopertowych*” (S. 65–66). Зрозуміло, що практика таких фальсифікацій не стала новиною лише у часи австрійського панування. Достатньо згадати наведені у книзі випадки фальшування документу Казимира III з 1370 р. на підтвердження титулу для Лянцкоронських (S. 224) чи доведення пов'язання з давніми литовськими князями роду Сапігів у XVIII ст., коли канцлер ВКЛ Ян Фридерик Сапіга сфабрикував, а потім у 1744 р. облятував у Литовській Метриці відповідні документи (S. 54).

Доволі цікавими є й інші висновки, зроблені автором. Зокрема проведений ним хронологічний аналіз надань та підтверджень вказує, що уже протягом панування Марії Терезії (до 1780 р.) було зараховано до стану панів на підставі 20 дипломів 42 особи. За часів Йосифа II (до 1790 р.) виставлено 60 дипломів для 77 осіб, що склало одну третину усіх надань і підтверджень часів австрійського панування (S. 40–41). Інакше кажучи, польська аристократія активно включилась у процес пошуку нових титулів ще до моменту кінцевої ліквідації Речі Посполитої, тим самим визнавши як саме приєднання краю, так і права до нього династії Габсбургів¹. У відповідних поданнях з'являються численні згадки про заслуги перед цією династією та вказується на старання у процесі приєднання. Очевидно така лояльність була оцінена офіційною владою, оскільки, як стверджує Сл. Гужинський, віденська канцелярія досить ліберально дивилась на дотримання під час підтвердження чи надання титулів відповідних правових норм, встановлених для нової провінції (S. 69). Практично всі надання графських титулів були здійснені із недотриманням тих чи інших пунктів патенту 1775 р. (насамперед помічений брак необхідних оригінальних документів, не здійснення процесу легітимації перед отриманням титулу тощо). Як пише автор, урядники канцелярії не були занадто прискіпливими, а

тому надання для польської шляхти сипались одне за другим. Не слугувало перепоною для подібних справ і фінансове питання, оскільки встановлена в імперії оплата за надання титулу була суттєво (у чотири рази) зменшена у порівнянні з іншими провінціями, а що стосується більшості підтверджень титулу (які автор іронічно називає “угоjonemu”), то їх власники взагалі були звільнені від оплати. У поодиноких випадках, коли справа не завершувалась для пошукувача успішно, причиною цього було, як правило, не порушення відповідних правил його подання, а зміна монарха чи смерть самого пошукувача (S. 69–70). На основі аналізу створеної для роботи над книгою генеалогічної бази даних, автор прийшов до висновку про незмінність еліт на теренах Галицької Русі та Малопольщі, а пізніше відповідної австрійської провінції у XVIII – на початку XX ст. Як стверджує Ст. Гужинський, мінялись родини, імена, зміщувались акценти, однак і надалі маємо справу не із суттєвими зміною, але пересуванням тих чи інших акцентів (S. 78). Додамо, щоправда, що такий висновок потребує більш широко розгляду, а не лише сухої констатації факту.

Не менш вагомою є і геральдична складова роботи. Кожна відповідна стаття “*Poczetu arystokracji w Galicji*” супроводжується не лише словесним описом герба, але й містить відповідне чорно-біле зображення. Деякі з цих гербів подані у кольорі на винесеній окремо в середині книги вкладці. На думку автора, усі затверджені віденською канцелярією у відповідних патентах герби – це герби нові, герби власне тих родин, котрим вони відтепер слугували. У них з’являються відповідні корони, відбуваються зміни із окремими клейнодами (наприклад, кольори страусиноного пір’я), збільшується число шоломів над щитом тощо. А тому якщо їх і можна співвідносити із давніми гербами (*Гриф, Сас, Прус* тощо), то лише частково. Активно утворюються і щити з кількома полями, що свідчить про бажання вказати не так фактичних предків, як прийнято вважати в геральдиці, а на найважливіші на думку даної особи генеалогічні пов’язання (S. 75–77). Такі герби Сл. Гужинський називає родинними (S. 11).

Наголосимо і на деяких інших моментах. Дискусійним є питання, наскільки “польською” була перерахована автором аристократія у Галичині? Уже не раз відмічалось широке вживання польськими дослідниками щодо шляхти провінції титулу “польська”. Очевидно, цим шляхом пішов і Сл. Гужинський. Однак, хочемо наголосити, таке визначення не є вірним. Якщо говорити про державну приналежність, то маємо справу з аристократією Священної Римської імперії чи, пізніше, Австрійської та Австро-Угорської держав. Більше того, як свідчить і книга, в цих наданнях йдеться про князів, графів і баронів Священної Римської імперії (SRI), Австрії або ж Галичини, а не Польщі! Якщо ж йдеться про колишню шляхту Речі Посполитої, то потрібно пам’ятати про її багатоетнічну складову. Що стосується часів кінця XVIII–початку XX ст., то й тут слід ретельно придивлятися до кожної із родин, і у випадку самоідентифікації вказувати на це. Зрозуміло, що представники більшості представлених у книзі родів вважали себе поляками. Однак як бути у випадку із Блажов-Блажовськими, Явор Боброніч-Яворськими чи Павлікович-Комарніцькими гербу Сас? Як вони себе ідентифікували? Ким вважали? Поляками як *gente Polonus natione Polonius* чи *gente Ruthenus natione Polonus*? А як бути із графом Романом Шептицьким – у подальшому митрополитом Андреем? Стосовно останніх, то можемо вказати на не згадану Сл. Гужинським роботу І. Шпитковського про рід і герб Шептицьких. Викликає застереження широке використання при розбудові численних генеалогій довідника “*Rodzina*” Сиверина Урусського. Можливо дійсно, матеріали, що стосуються досліджуваного періоду, є достовірними, однак практика роботи з цим довідником щодо роду Даниловичів дозволяє нам стверджувати про наявність у ньому численних помилок і описок.

Хочемо привітати появу піонерського дослідження Сл. Гужинського та порекомендувати її усім, хто займається генеалогією аристократією Галичини чи досліджує історію краю доби панування Габсбургів.

Примітки:

¹ Як написав автор про одного із таких претендентів – Міхала Буков-Буковського – той, якщо слідувати відповідній статті, вміщеній у PSB, “*miał mocno przeboleć zabór Galicji, co jednak – jak widać – nie przeszkodziło mu ubiegać się o tytuł hrabiowski*” вже 1782 р. (S. 113). Ще один пошукувач – Міхал Вельхорський – у листі до імператриці Марії Терезії пояснював це тим, що раніше Польща мала республіканський устрій, а тепер він, будучи щасливим підданим імператриці, просить про надання графського титулу (S. 378).

Олександр ЦЕЛУЙКО (Львів)